

alnych tematów naszych czasów — są nieliczne. Problem ten nie został opracowany w takiej mierze, jak np. problem wiary. Toteż wydana przez redakcję pisma „La Vie Spirituelle” zbiorowa praca pt. *L'amour du prochain* wydaje się wypełniać w tej dziedzinie wielką lukę. W jakiej mierze to czyni? Jaki jest cel tego dzieła? Na pytania te trudno na wstępie odpowiedzieć. Trudność wypływa stąd, że dzieło nie wyszło spod pióra jednego autora.

We wstępie O. Plé OP, usiłuje bardzo ogólnie ukazać cel pracy. Podkreśla, że miłość jest pełnią życia chrześcijańskiego, jego kryterium i doskonałością. Ponieważ miłość jest duszą moralności chrześcijańskiej, życia kościelnego, liturgicznego i apostołatu, traktat o miłości bliźniego może skupić w sobie całość zagadnień teologii moralnej. Dzieło *L'amour du prochain* nie jest traktatem o miłości bliźniego w takim ujęciu. Jego zadaniem jest przygotowanie podobnej pracy. Dzieło powstało z artykułów i dyskusji dotyczących tematu miłości bliźniego.

Przegląd treści książki pozwoli ukazać jej osiągnięcia. Jest ona podzielona na pięć części. 1. Dane Objawienia, 2. Teologia. 3. Stosunek do drugiego człowieka. 4. Pogańskie dążenie do miłości bratniej. 5. Główne zarysy traktatu o miłości bliźniego.

Część pierwsza: Dane Objawienia zawiera trzy rozdziały: 1. *Miłość bliźniego* — szkic teologii biblijnej — A. Graill. 2. *Miłość bliźniego podstawą naszej miłości do Chrystusa* — P. Ramlot. 3. *Teksty Pisma św. na temat miłości braterskiej* — A. Plé. A. Graill stwierdza, że moralność biblijna jest moralnością preceptywną. To również moralność naśladowania. Zasady moralne były rozważane jako odbłask charakteru samego Boga. Miłość bliźniego leży u podstaw moralności Starego Testamentu. Chrystus głosi miłość powszechną. Miłość bliźniego jest podstawą naszej miłości do Chrystusa. W świetle sądu ostatecznego prawdziwe jest zdanie, że świat bez miłości bliźniego nie ma racji bytu. W sposób żywy i piękny problem miłości Boga i płynącej stąd miłości bliźniego obrazują teksty Pisma św. zebrane przez A. Plé.

Część druga — to rozważania problemu miłości bliźniego z punktu widzenia teologii dogmatycznej. Zamknięta jest w czterech rozdziałach: 1. *Cnota miłości, jej natura, przymioty i tajemnice* — A. Plé. 2. *Miłość braterska*

L'amour du prochain, Paris 1954, Les éditions du Cerf, ss. 404.

Pozycja ta wyszła z serii zatytułowanej *Cahiers de la Vie Spirituelle*. Prace wydawane w tej serii mają według zamiaru wydawnictwa dać katolikom zarys nauki Kościoła co do poszczególnych prawd wiary, zagadnień moralnych i sakramentów.

Pozycje książkowe na temat miłości bliźniego — jeden z najbardziej aktu-

i zjednoczenie życia chrześcijańskiego — P. Le Guillou. 3. *Miłość bliźniego i Ciało Mistyczne* — P. Nothomb. 4. *Miłość, uczestnictwo w relacjach Osób Trójcy Św.* — P. Le Guillou. A. Plé idąc za myślą św. Tomasza stwierdza, że miłość polega na przyjaźni. Na jej oznaczenie używa słowa „agape” (caritas). Według filologów słowo to rzadko używane w grece klasycznej różni się od wyrazu „eros” przez swój charakter wybrania i wyniesienia ponad namiętności. Miłość braterska jest ze swej istoty miłością Boga, jeżeli tylko nie jest filantropią. Miłość jest dla nas tajemnicą. Przez to co ludzkie i widoczne we wspólnocie życia Kościoła wchodzimy we wspólnotę życia Bożego. Le Guillou przypomina prawdę, że bliźni są dla nas koniecznym ogniwem, przez które osiągamy Chrystusa. Miłość bliźniego jest podstawą nie tylko naszego zjednoczenia z Chrystusem, ale i naszej wzajemnej jedności. D. Nothomb szkicuje problem miłości i bliźniego na tle Mistycznego Ciała. Nauka o Mistycznym Ciele pozwala uświadomić sobie ważność i wzniosłość miłości teologicznej. Chrystus nas umiłował. Przykład Jego miłości względem bliźnich mamy przedłużać. By to się stało, należy trwać w Chrystusie. Miłość sięga bardzo daleko. Uczestniczy w relacjach Osób Trójcy Św. — pisze P. Le Guillou. Zdaniem Ojca jest zgromadzenie nas wokół siebie przez Syna, przez którego uczestniczymy w synostwie Bożym. W Duchu Św. kochamy Chrystusa, Ojca i wszystkich ludzi. Miłość Chrystusa Pana jest rozważaniem miłości Ojca, jest z Ojca i w Ojcu. Jest objawieniem dobroci i miłości Ojca. Miłość Ojca i Syna znajduje swą pełnię w Duchu Św. Miłość braterska to miłość doczesna manifestująca jednak wieczną miłość Ojca i Syna.

Cześć trzecia wykracza poza ramy teologii. Naświetla miłość bliźniego z punktu widzenia filozofii, psychologii i socjologii. Nosi tytuł: *Stosunek do drugiego człowieka*. W siedmiu rozdziałach autorowie rozważają następujące zagadnienia: 1. *Filozofia w stosunku do innego człowieka* — M. Ledoux. 2. *Boża dialektyka* — M. Carrouges. 3. *Od lewity do Samarytania* — M. Chastaing. 4. *Rozważania nad obrazem drugiego człowieka w psychopatologii* — H. Ey. 5. *Miłość bliźniego w psychoanalizie* — H. Nodet. 6. *Towarzysz i bliźni* — P. Ricoeur. 7. *Miłość bliźniego a ekonomia naszego daru* — Jean Thomas. Filozofia sto-

sunku do drugiego człowieka ma wielkie znaczenie dla struktury osoby. Człowiek osiąga pełnię, przeżywając wszystkie relacje do świata i do drugiego człowieka świadomie i w poczuciu wolności.

Punktem wyjścia dla M. Carrougesa, który kreśli następny rozdział — *Boża dialektyka* jest omówienie dialektyki Hegla, którą nazywa logiką życia. Fenomenologia umysłu — maluje mistyczny obraz walki pana z niewolnikiem. Dialektyka Boża jest inna. Chrystus przychodzi do ludzkości i pragnie ją zdobyć miłością. Rozdział *Od lewity do Samarytania* skreślony jest z pasją. Należy do najpiękniejszych w książce. Autor pragnie wyjaśnić patologię odrazy. H. Ey pisząc *Rozważania nad obrazem drugiego człowieka w psychopatologii* stwierdza, że obraz drugiego człowieka można rozważać jedynie w połączeniu z obrazem samego siebie. Człowiek normalny wysiłkiem rozumu wprowadza harmonię w życie ludzkie. Miłość pomaga utrzymać tę równowagę. Nowe światło na miłość bliźniego rzuca psychoanaliza. Problem ten omawia Nodet w następnym rozdziale. Pracą z pogranicza socjologii i teologii miłości jest artykuł P. Ricoeur: *Towarzysz i bliźni*. Artykuł *Miłość naszych bliźnich a ekonomia naszego daru* Jean Thomasa mówi o skutecznej miłości bliźniego.

Cześć czwarta: Pogańskie dążenia do miłości bratniej — zawiera dwa rozdziały: 1. *Miłość w świecie indyjskim* — Jean Filliozat i 2. *Człowiek to najcenniejszy kapitał*. Ideałem w braminizmie jest utrzymanie porządku w świecie, a jednocześnie oderwanie się od niego. W pierwszych wiekach po Chrystusie nastąpiła wielka reforma buddyźmu. Ideałem jest poświęcenie się dla innych aż do poświęcenia własnego zbawienia. Hasłem miłość zupełnie bezinteresowna. Rozdział drugi napisany jest przez komunistę G. Mounin. Redakcja dała mu swobodę wypowiedzenia się, nie solidaryzując się z jego stanowiskiem.

W części piątej A. Plé daje próbę traktatu o miłości bliźniego. Szkicuje plan takiego dzieła składającego się z dwu części. W jednej części byłyby podstawy teologiczne, w drugiej — synteza praktycznych zastosowań.

Mimo że książka składa się z różnych artykułów napisanych w różnym czasie, tworzy jednak zwartą logiczną całość. Układ książki przypomina w przybliżeniu sposób ujmowania kwestii

przez teologię dogmatyczną w wydaniu tradycyjnym. W dziele *L'amour du prochain*: część I — Dane Objawienia uwzględnia przede wszystkim Pismo św.; część II — Teologia zawiera tradycję i wnioski teologiczne; część III — Relacje do drugiego człowieka obfituje w racje rozumowe nakazujące miłość bliźniego z punktu widzenia filozoficznego i socjologicznego. Część IV o dążeniu pogan do miłości bratniej jest dodatkiem, na tle którego jaśniej błyszczą chrześcijańska prawda o miłości bliźniego. Zastrzeżenie budzi konstrukcja części drugiej. Rozdział o miłości jako uczestnictwie w relacjach Osób Trójcy Św. został umieszczony na końcu, a przecież on jest fundamentem dla rozważań w rozdziałach poprzednich.

Książka napisana jest zgodnie z tradycją francuskiego warsztatu pracy. Przypisy są bardzo nieliczne. W pierwszym rozdziale nie ma ich zupełnie. Przytoczona jednak na końcu bibliografia jest dość obszerna. Bibliografia ujęta jest w działy: 1. Egzegeza, 2. Ojcowie Kościoła, 3. Teologowie, 4. Pisarze duchowni, 5. Filozofia współczesna i psychologia. W książce spotykamy dużo powtórzeń. Pochodzi to stąd, że jest dziełem wielu autorów. Praca obszerna, a jednak nie porusza wszystkich problemów związanych z miłością bliźniego. Widoczny jest brak rozdziału o akcie teologicznym miłości, choć jest mowa o cnocie miłości, nie

sprecyzowano wszystkich aspektów teologicznego aktu miłości, który jest konieczny do osiągnięcia zbawienia dla człowieka posiadającego używanie rozumu. Dzieło *L'amour du prochain* ujmuje całość problematyki na temat bliźniego, nie jest jednak w całości ukończony.

Dwie pierwsze części pracy omawiają zagadnienia w ramach tradycyjnego układu, więcej świeżości w ujęciu problemu dostrzegamy w artykule *Cnota miłości* A. Plé. Szkoda tylko, że cnota miłości omawiana przez O. Plé nie została związana z systemem ogółu cnót z podkreśleniem kluczowej roli miłości. Problem więc by w aretologii cnotom nadać kształt miłości, pozostaje nadal otwarty. Część trzecia (Filozofia w stosunku do drugiego człowieka) wprowadza najwięcej nowych elementów do tradycyjnego ujęcia tego problemu.

Zasadnicza wartość pracy *L'amour du prochain* leży w tym, że jest ona kopalnią materiału na temat miłości bliźniego. Nie wszystkie problemy zostały pogłębione, są jednak dobrze zarysowane. Na omawiany temat nie zgromadzono dotąd w żadnej pozycji tak dużo materiału. Dzieło to wypełnia lukę w literaturze teologicznej i w tym leży jego największa wartość.

ks. Mieczysław Jaworski